

KRÁĽOVSKÝ PERSONÁL V ŠAMORÍNE 1525 – 1526¹

BALÁZS CSIBA

CSIBA, Balázs. The Chief Justice in Šamorín 1525–1526. *Historický časopis*, 2025, 73, 4, pp. 697–718, Bratislava.

At the end of 1525, King Louis II, at the request of the nobles of the Bratislava County, sent the chief justice Nicholas of Turiec (Turóci) to the royal town of Šamorín, where, together with the *vicecomes*, *iudices nobilium* and for this purpose elected jurors, he created a judicial tribunal, where he primarily dealt with criminal acts and property law matters. In accordance with court practice, the documents were issued in the name of the king and confirmed with his judicial seal, however, some customs of the county were respected, especially regarding summons to court. The trial was divided into two phases, with the judicial council meeting at least between 11 and 22 December 1525 and between 29 December and 12 January. In the earlier stages of the sessions mainly summons were issued, court orders even after the dissolution of the tribunal. Between the two phases during the Christmas break, Turóci visited the city of Bratislava. Unlike the courts at the royal court, the Šamorín tribunal had a regional character, meaning that the sources are limited to only a few archive collections, and because of this, reconstructing its course and court proceedings in their entirety was not possible. Not only nobles appeared in court, but also representatives of church institutions and individuals, even Bratislava burghers and, in two cases, members of the tribunal. The majority of disputes had already been tried at the royal court and even in Šamorín did not reach a permanent resolution. Out-of-court settlements, usually mediated by the court, were not very successful either. This fact does not indicate the inefficiency or low prestige of the Šamorín court, but rather the clumsiness of the Hungarian judiciary in the years before the Mohács disaster.

Keywords: Chief justice. County of Bratislava. Šamorín. Administration of justice.

DOI: <https://doi.org/10.31577/histcaso.2025.73.4.3>

Z konca roka 1525 a zo začiatku roka 1526 sa zachovalo niekoľko listín Ľudovíta II., ktoré boli vydané v kráľovskom mestečku Šamorín, teda v sídle sedrie Bratislavskej stolice, a spečatené kráľovskou sudcovskou pečaťou. To znamená,

1 Výskum k štúdiu bol podporený grantovým projektom VEGA 2/0017/23 *Právna norma versus súdna prax. Historickoprávne, diskurzívne a sociálne aspekty súdnictva, zločinu a trestu v období stredoveku a raného novoveku*.

že vznikli z činnosti kráľovského personálu, hodnosť ktorého v tom čase zastával Mikuláš z Turca. Ten podľa tvrdení týchto dokumentov na príkaz kráľa a na žiadosť šľachticov Bratislavskej stolice zvolal do spomínaného mestiečka zhromaždenie, na ktorom spolu s funkcionármi stolice riešil sporné záležitosti miestneho obyvateľstva. Zvolávanie takýchto súdnych tribunálov personálov mimo kráľovského dvora súviselo so zmenami, ktoré nastali v období Jagelovcov v súvislosti s týmto hodnosťárom a sudcom. Poznáme niekoľko podobných zhromaždení alebo „vidieckych“ aktivít,² no zatiaľ neboli dôkladne preskúmané.

V predloženej štúdii podrobne analyzujem všetky aspekty šamorínskeho zhromaždenia. Bol Mikuláš z Turca naozaj prítomný na zhromaždení alebo poslal namiesto seba len svojho zástupcu (jedného alebo dvoch protonotárov)? Akí funkcionári personálu sa zúčastnili zhromaždenia? Do akej miery sa zapojili stoliční funkcionári do tohto tribunálu? Odkedy a dokedy trval? Aký mal priebeh? Aké záležitosti sa na ňom riešili? Akým spôsobom sa predvolávalo na súd? Riešili sa aj už prebiehajúce spory, respektíve aké osudy mali tie nedokončené?

Použité pramene

Na rozdiel od súdov na kráľovskom dvore, ten šamorínsky mal regionálny charakter, čiže zdroje sa limitujú len na niekoľko archívnych fondov (väčšinou šľachticov Bratislavskej stolice) a kvôli tomu rekonštruovanie jeho priebehu predstavuje náročnú úlohu. Vo výskume témy som sa opieral o všetky dokumenty, ktoré boli vydané personálom v Šamoríne. Ich zoznam som zostavil tak, že som prezrel všetky dokumenty Ľudovíta II. z decembra 1525 a z januára 1526 v databázach stredovekých listín Maďarského národného archívu.³ Využíval som aj príležitostné, mnohokrát ťažko čitateľné a gramaticky nesprávne sformulované dorzálné poznámky o ďalších fázach prebiehajúcich sporov. Tieto pramene som doplnil hlavne údajmi dvoch úradných kníh. Keďže aj slobodné kráľovské mesto Bratislava žalovalo, preštudoval som jeho komornú knihu z rokov 1525 a 1526.⁴ Cenné informácie obsahuje aj autentický protokol Bratislavskej kapituly 4, v ktorom evidovala v prvej polovici 16. storočia relačné listiny na mandáty o reštatuovaní.⁵ Z pohľadu šamorínskeho súdu sú dôležité najmä zmienky

2 NEUMANN. Verbőci István 1520. évi utazásai Szatmár megyében. A somlyói Bátoriak és a Móroc-örökség. In *Szabolcs-Szatmár-Beregi Szemle*, 2006, roč. 41, č. 3, s. 290-304.

3 A Középkori Magyarország Levéltári Forrásainak Adatbázisa (Collectio Diplomatica Hungarica) Prístupné online: <http://archives.hungaricana.hu/hu/charters> [posledný prístup: 25. 07. 2023] (DL-DF).

4 Archív mesta Bratislavy (AMB), fond (f.) Magistrát mesta Bratislavy (MMB), Komorné knihy (KK), K 76.

5 Slovenský národný archív (SNA), f. Hodnoverné miesto Bratislavská kapitula (HmBk), Autentický protokol (Prot.) IV.

o týchto mandátoch, keďže kapitula zakaždým uviedla aj ich miesto vydania a datovanie. Deň vydania súdnych nariadení a rozhodnutí zvykli sudcovia udávať tak, že v datovacej formulke sa uvádzalo, v koľký deň dostavenia sa sporiacich strán došlo k vyhotoveniu dokumentu. Ani na šamorínskom súde sa to nerobilo inak. Vďaka relačným listinám, prípadne iným prameňom, ktoré sa zachovali v záležitosti predmetných sporov, častokrát aj takéto zmienky postačia na rekonštruovanie súdnych rokovaní.

Kráľovský personál Mikuláš z Turca

Je známe, že hodnosť kráľovského personála (oficiálne *personalis presencie regie locumtenens*) vytvoril Matej Korvín v roku 1464 spojením dvoch dovtedy samostatne fungujúcich súdnych fôr, a to začlenením súdu osobitnej kráľovskej prítomnosti (*specialis presencia regia*) do súdu osobnej kráľovskej prítomnosti (*personalis presencia regia*). V súlade s tým malo toto súdne fórum dvoch protonotárov, teda právnych vzdelancov, ktorí vskutku riadili jeho chod, sformulovali zdôvodnenia rozhodnutí a kontrolovali, ba niekedy aj koncipovali a písali súdne dokumenty. Spomínaná zmena jednak súvisela s reformou kráľovskej kancelárie, jednak bola výsledkom centralistických snáh Mateja Korvína. *Decretum maius* (1486) považuje personála za tretieho riadneho sudcu kráľovstva po palatínovi a krajinskom sudcovi, avšak na rozdiel od nich vydával dokumenty v mene kráľa a jeho súdne fórum nezasadalo len v súdnych oktávach, ale fungovalo neprerušene, čo bolo možné asi predovšetkým z toho dôvodu, že na ňom pôsobili dvaja protonotári. Do jeho kompetencie patrili najmä tzv. najkratšie spory (*breves brevium*), teda záležitosti násilných aktov (*actus potenciarum*), v prípade ktorých od roku 1458 (s viacerými úpravami) predvolávali na súd obžalovaných na 15. alebo 32. deň predvolania.

Hodnosť personála na začiatku svojej existencie okrem jednej výnimky (Tomáša Drághiho v rokoch 1486 – 1490) zastávali cirkevné osoby, ktoré nemali ani právne vzdelanie, ani skúsenosti a predovšetkým reprezentovali kráľovu vôľu na súdnych rokovaní. Zmena v tomto smere nastala začiatkom 16. storočia, keď sa uhorské stavy usilovali dosiahnuť niektorými zákonnými článkami (1507/4, 1514/55), aby personálom bola osoba, ktorá sa vyzná v uhorskom zvykovom práve a v zákonoch. Táto snaha sa naplnila v roku 1515 vymenovaním Štefana Verbőciho, ktorý nielenže spĺňal požiadavky (právne vzdelanie), ale sa aj zapájal do činnosti súdu oveľa intenzívnejšie ako jeho predchodcovia, dokonca mnohokrát kontroloval alebo vyhotovoval súdne dokumenty.⁶ Nie je náhoda, že predtým Vladislav II. práve jeho poveril spracovaním uhorského zvykového práva (Tripartitum), pretože mal dlhoročné súdne skúsenosti: v rokoch 1502 – 1515

6 BÓNIS. *A jogtudó értelmiség a Mohács előtti Magyarországon*. Budapest 1971, s. 333-341.

zastával funkciu protonotára krajinského sudcu a sedmohradského vojvodu, v roku 1512 dokonca krátky čas vypomáhal svojim kolegom na súde personála.⁷ Po jeho zvolení za palatína na napätom hatvanskom sneme v roku 1525⁸ bolo potrebné nájsť vhodného nástupcu. Akiste na Verbőciho príhovor voľba padla na jeho dôverníka a od roku 1523 protonotára, člena významného turčianskeho šľachtického rodu z Turčianskeho Michala Mikuláša z Turca (Turóci), syna známeho kronikára Jána z Turca (mimochodom tiež protonotára personála v rokoch 1486 – 1488),⁹ ktorý nastúpil do hodnosti zrejme v septembri 1525.¹⁰ Napriek tomu, že predtým pôsobil aj v politickej oblasti (v rokoch 1512 – 1516 zástupca sedmohradského vojvodu Štefana Zápoľského a v rokoch 1517 – 1525 turčiansky župan),¹¹ na túto hodnosť bol nepochybne vhodným kandidátom. Môžeme predpokladať, že práve kvôli nej sa vzdal funkcie turčianskeho župana. Na rozdiel od Verbőciho nebol výlučným prívržencom strednej a drobnej šľachty a udržiaval dobré vzťahy aj s magnátmi, usilujúc sa o rovnováhu. Svedčí o tom aj skutočnosť, že v prvom polroku 1525 pôsobil aj ako protonotár krajinského sudcu Ambróza Sárkányi.¹²

V súvislosti so šamorínskym súdom je jednou z najdôležitejších otázok, či Turóci naozaj prišiel osobne do Šamorína a či viedol činnosť súdu, alebo len poslal namiesto seba jedného zo svojich dvoch, prípadne obidvoch protonotárov s kráľovskou sudcovskou pečaťou. V tomto smere sa nemôžeme uspokojiť s konštatovaním, že sa takmer v každom predmetnom dokumente uvádza formula v rôznych variáciách o tom, že sa niekto dostavil alebo bolo ho potrebné predvolať *in presenciam personalis presencie nostre locumtenentis, iudicis utputa per nos ad comitatum Posoniensem ... pro revidendis nonnullis causis ... cum plena auctoritate nostra missi et deputati*. Sudcu menovite uvádza iba jedna listina zo 16. decembra.¹³ Keďže to mohla byť iba formalita, oveľa spoľahlivejší

7 C. TÓTH et al. *Magyarország világi archontológiája 1458–1526. I. Főpapok és bárók*. Budapest 2016, s. 75, 88 a 91.

8 KUBINYI. Országgyűlési küzdelmek Magyarországon 1523–1525-ben. In NEUMANN a RÁCZ, ed. *Honoris causa. Tanulmányok Engel Pál tiszteletére*. Budapest; Piliscsaba 2009, s. 140–147; C. TÓTH. *A Magyar Királyság nádora. A nádori és helytartói intézmény története (1342–1562)*. Budapest 2020, s. 112–113.

9 C. TÓTH et al., *Magyarország világi archontológiája 1458–1526. I.*, s. 74.

10 C. TÓTH et al., *Magyarország világi archontológiája 1458–1526. I.*, s. 76 a 91.

11 C. TÓTH et al., *Magyarország világi archontológiája 1458–1526. I.*, s. 88; C. TÓTH et al. *Magyarország világi archontológiája 1458–1526. II. Megyék*. Budapest 2017, s. 291.

12 BÓNIS, *A jogtudó értelmiség a Mohács előtti Magyarországon*, s. 341–342; C. TÓTH et al., *Magyarország világi archontológiája 1458–1526. I.*, s. 91. O Ambrózovi Sárkányovi pozri KUBINYI. Egy üzletelő és diplomata várúr Mohács előtt: Ákosházi Sárkány Ambrus. In PÁMER, ed. *Gerő László nyolcvanötödik születésnapjára. Tanulmányok*. S. I. 1994, s. 263–291.

13 DF 262437. Treba dodať, že palatín Štefan Verbőci 6. januára 1526 sa vo svojom liste Bratislavskej kapitule zmienil o tom, že Turóci vtedy „konal“ v Bratislavskej stolici (SNA,

údaj o jeho prítomnosti predstavuje skutočnosť, že na dorzálnu stranu mandátu z 2. januára 1526 o desať dní neskôr napísal jednu poznámku a po nej sa aj podpísal (*Magister Thwroczy propria etc.*).¹⁴ Nespochybniteľný dôkaz však poskytuje komorná kniha Bratislavy z rokov 1525 – 1526. V jednom zázname z 21. decembra 1525 sa dočítame, že zástupcovia mesta *gen Samarein ins Stulrecht zum ytalmaisther gefaren*, o sedem dní neskôr zasa komorník vyúčtoval výdavky za pohostenie *Dorocy Nicolosh ytalmaischter*.¹⁵ O tom, že v tom prvom zázname ide o šamorínsky súd niet pochyb, problematickejšim sa však javí označenie *ytalmaisther* a meno *Dorocy*. Pod *ytalmaisther* akiste treba chápať maďarské označenie protonotára (*itélőmester*), len ho pravdepodobne nemecky hovoriaci mestský komorník (Krištof Kirchmaiers) zaznamenal skomolene, podobne ako meno Turóci ako *Dorocy*. „Chyby“ v komorných knihách podobného charakteru sú bežným javom a nemusíme sa pozastavovať ani nad tým, prečo neuviedli Turóciho aktuálnu hodnotu.¹⁶

Na základe uvedených skutočností môžeme konštatovať, že Mikuláš z Turca určite prišiel do Šamorína. Dôvody jeho vyslania sa hľadajú ťažšie. Formulky dotýčnych dokumentov jednoznačne hovoria o tom, že sa tak stalo na príkaz Ľudovíta II. a na žiadosť šľachticov Bratislavskej stolice (*ad supplicacionem universitatis nobilium eiusdem comitatus pridem maiestati nostre per certos fratres ipsorum superinde factam*). Predpokladám, že tú predložili poslovia stolice na spomínanom krajinskom sneme, na ktorom boli prijaté aj zákony. Článok 7 hovorí o vyslaní protonotárov do štyroch častí kráľovstva spolu s personálom, ako aj so zástupcami palatína a krajinského sudcu na riešenie násilných aktov.¹⁷ Hoci Ľudovít II. na sneme prijaté zákony neratifikoval, akiste v tomto článku môžeme vidieť zárodok šamorínskeho súdu, veď kráľ mohol prikázať jeho konanie aj operatívne.

Na otázku, do akej miery sa zapojil Turóci do chodu šamorínskeho súdu, sa bez podrobných analýz dokumentov z rokov 1523 – 1525 (čiže v čase, keď pôsobil vo funkcii protonotára, a na jeseň roku 1525, keď už sám zastával hodnotu personála) nedá spoľahlivo odpovedať. Nazdávam sa, že celý tribunál riadil práve on. Jeho spomínaná dorzálna poznámka a podpis sa podobá na takmer všetky

f. Súkromný archív Bratislavskej kapituly [SaBk], sign. S-8-150 [v DF nie je]) a 10. januára spomenul jeden spor, ktorý sa odohrával pred ním (DL 68552), presné miesto však neuviedol.

14 AMB, f. MMB, ZLL, č. 4927 (DF 241308). Porovnaj napríklad s dorzálnou poznámkou listiny z 3. februára 1526. AMB, f. MMB, f. ZLL, č. 4932 (DF 241313).

15 AMB, f. MMB, KK, K 76, s. 63.

16 O zaznamenávaní mien a označovaní funkcií predovšetkým členov kráľovského dvora v bratislavských komorných knihách pozri NEUMANN. Névhasználat és ragadványnevek a köznépkor végi királyi udvarban. In *Századok*, 2022, roč. 156, č. 6, s. 1167-1195.

17 KOVACHICH, ed. *Supplementum ad vestigia comitiorum apud Hungaros. Tomus III.* Buda 1801, s. 27-28.

ostatné poznámky takéhoto typu. Zaznamenávanie poznámok na dorzálné strany súdnych dokumentov o ďalšom priebehu sporov bola úloha protonotárov, teda Turóci ako v tomto smere skúsená osoba určite nepotreboval pomoc. Moju hypotézu podporuje aj skutočnosť, že podľa všetkého mal iba jedného protonotára, a to Mikuláša z Miletinca,¹⁸ ktorý sa v čase konania súdu nezdržoval v Šamoríne.¹⁹

Ostatní členovia šamorínskeho súdu

Členmi Turóciho tribunálu boli aj funkcionári Bratislavskej stolice, ako na to poukazuje často sa vyskytujúca formulka (taktiež v rôznych variáciách):

„unacum vicecomite ac iudicibus nobilium aliisque nonnullis comitatus Posoniensis nobilibus sedis nostre iudicarie per universitatem nobilium eiusdem comitatus iuratis electis assessoribus in oppido Samarya, loco utputa sedis iudicarie dicti comitatus, constitutis et existentibus ac pro faciendo moderativo iudicio causantibus in sede nostra iudiciaria consentibus“.

Funkciu podžupana vtedy zastával Juraj Illés z Eliášoviec (Illésháza),²⁰ hoci v predmetných dokumentoch figuruje menovite len raz a aj vtedy ako súkromná osoba.²¹ Častejšie sa spomínajú slúžni, a to najmä kvôli tomu, že personál im adresoval mandáty o predvolaní, ktoré neskôr ešte predstavím. Najvyťaženejším z nich bol Oldrich Zeke z Nyéku (Nekyje na Ostrove).²² V súvislosti so šamorínskym súdom úkony vykonávali aj ďalší dvaja, konkrétne Ladislav Borsi z Kajala²³ a Matej Csege z Ol'dze.²⁴ Štvrtý slúžny Ján Dávid z Veľkého Bielu²⁵ sa počas tribunálu spomína len v súvislosti s tým, že – ako o tom ešte bude

18 C. TÓTH et al., *Magyarország világi archontológiája 1458–1526. I.*, s. 76.

19 Podľa listiny zo 6. januára 1526, vydané v Budíne a spečatenej sudcovskou pečaťou (DL 72217), 12. decembra sa nachádzal na hrade Topolovac (Križevatská stolica). Na prvý pohľad ide o problematický prameň, keďže v tom čase sudcovská pečať bola u Turóciho v Šamoríne. Zdá sa, že listinu naozaj vyhotovili 6. januára, spečatená však bola až po jeho príchode do Budína. Taktiež sa vynára otázka, kto reprezentoval súd personála v „hlavnom“ meste v druhej polovici decembra, ale to nie je témou tejto štúdie.

20 C. TÓTH et al., *Magyarország világi archontológiája 1458–1526. II.*, s. 191.

21 DL 103153.

22 Vo funkcii doložený medzi rokmi 1525 (C. TÓTH et al., *Magyarország világi archontológiája 1458–1526. II.*, s. 197-198) a 1532 (SNA, f. HmBk, Prot. V/2, s. 438).

23 Vo funkcii doložený v roku 1523 (C. TÓTH et al., *Magyarország világi archontológiája 1458–1526. II.*, s. 197) a počas šamorínskeho súdu.

24 Vo funkcii doložený medzi rokmi 1525 (C. TÓTH et al., *Magyarország világi archontológiája 1458–1526. II.*, s. 197) a 1529 (SNA, f. HmBk, sign. 4-10-12).

25 Vo funkcii doložený medzi rokmi 1523 (C. TÓTH et al., *Magyarország világi archontológiája 1458–1526. II.*, s. 197) a 1528 (SNA, f. HmBk, Prot. V/2, s. 343).

reč – mal vykonať jedno súdne rozhodnutie v spore medzi mestom a Wolfgangom, grófom zo Svätého Jura a Pezinka.

Problematickejšia je otázka, koho treba chápať pod ostatnými „zvolenými príseďiacimi prísažnými“. Zrejme to boli takí členovia súdnej rady, ktorých šľachtici stolice zvolili na čas trvania súdu. Domnievam sa, že dvoch z nich poznáme menovite z dorzálnych poznámok na predvolaniach na súd. Ide o Ondreja Csölleiho²⁶ a Jána Alberta²⁷, hoci pri ich menách uviedli *iudex nobilium*,²⁸ avšak funkciu služného určite nezastávali. V ich prípade akiste šlo o dočasné poverenie, pričom okrem toho, že tvorili obecnosť tribunálu, pomáhali aj slúžnym s rôznymi úkonmi (doložené len s predvolaniami). Zrejme nebolo potrebné vymyslieť pre nich nejaké odlišné označenie. Taktiež je nejasný prípad riaditeľa kráľovských sporov Alberta Sárköziho (vo funkcii od 1. apríla 1519), ktorý sa na šamorínskom súde určite zúčastnil, avšak nevedno, či *ex officio* ako člen súdnej rady,²⁹ alebo ako šľachtic Bratislavskej stolice.³⁰ Prikláňam sa k názoru, že v súvislosti s jeho prítomnosťou platili obidva dôvody súčasne.

Uvedení členovia šamorínského súdu zohrávali rolu v rozhodovaní a vo vynášaní súdnych rozsudkov. Samozrejme, relatívne veľká písomná produkcia tribunálu sa nezaobišla bez pomocného personálu. Tú zabezpečovali notári menšej kancelárie. Ich mená nachádzame len v dvoch mandátoch z 22. a 24. decembra 1525, v ktorých sú uvedení ako kráľovskí poverenci. Ide o nasledujúce osoby: Imrich Kecői,³¹ František Kálmáncsehi, Baltazár Sitkei, Juraj Brumani, Ladislav Kolti, František Vári a Ján Zalai z Monostoru. S veľkou pravdepodobnosťou okrem týchto siedmich prišli do Šamorína aj iní.³²

26 Nevieme o ňom nič konkrétne okrem toho, že určite nepatrí do významného rodu Csölleiovcov. CSIBA. *Šľachta na Žitnom ostrove. Spoločenské postavenia a genealogické prepojenia*. Bratislava 2019, s. 42; FEDERMAYER. Farkasové z Beše (Genealogická identifikace středověké erbovní listiny). In *Genealogické a heraldické listy*, 2011, roč. 31, č. 3, s. 41.

27 Akiste je totožný s Jánom Albertom z Kajala. CSIBA, ed. Autentický protokol Bratislavskej kapituly V. Tretia časť (1523 – 1526). (APBK V/3) Bratislava 2026, s. 177-178, č. 156. DL 24246.

28 SNA, f. SaBk, sign. A-9-16 (DF 227648), AMB, f. MMB, ZLL, č. 4927 (DF 241308).

29 Treba spomenúť, hoci to v tejto súvislosti nemá váhu dôkazu, že ho Bratislavčania – podobne ako Turóciho – 27. decembra pohostili. AMB, f. MMB, KK, K 76, s. 63.

30 V tomto období mal rezidenciu v Trstenej (maď. Nádasd), od ktorej odvodzoval svoj predikát. O jeho osobe pozri BÓNIS, *A jogtudó értelmiség a Mohács előtti Magyarországon*, s. 375-376; SÁRKÖZY. A Nadasdi Sárközy-család. In *Turul*, 1906, roč. 24, č. 1-3, s. 26-33.

31 Niekedy pred 3. januárom 1526 spolu so slúžnym Oldrichom Zekom vypočúval svedkov v jednom spore, ale vtedy neuviedli jeho funkciu. DL 103153.

32 Okrem logického predpokladu, že spomínané dokumenty nezachytili všetkých notárov, to umožňuje predpokladať skutočnosť, že v mandáte z 22. decembra (DL 24235) boli mená poverencov opravené, na čo poukazuje aj poznámka vpravo pod textom (*Lecta et correcta in nominibus hominum regionum*). Korekcia sa týkala troch osôb, pričom sa modifikovali len

Priebeh súdu

Turóci sa najneskôr 8. decembra 1525 už nachádzal v Šamoríne, keď vydal pátrací mandát (*requisitoria*) pre Benedikta Szásziho z Hornej Sásy (Felszász), ktorým nariadil Bratislavskej kapitule vyhľadať svedectvo o istom vypočúvaní svedkov.³³ Ide o listinu kapituly z 21. júla 1515 v záležitosti zabitia Vitála z Lehnic/Hornej Sásy.³⁴ Benedikt akiste chcel doriešiť spor na súde pred Turócim, no údaje o súdnom konaní nie sú k dispozícii.³⁵ Žiaľ, zo začiatku decembra nemáme spoľahlivé informácie o tom, kde sa nachádzala sudcovská pečať, takže príchod personála do kráľovského mestieka nedokážeme viac upresniť. Nazdávam sa, že 8. decembra bol tribunál ešte len vo fáze prípravy, lebo v mandáte nič nenažnačuje, že by už prebiehali súdne procesy. Logickejší sa mi zdá predpoklad, že začiatok tribunálu pripadol na pondelok, teda na 11. december, keďže stolíčný súd zasadával spravidla každý druhý pondelok. Tým pádom mohli šľachtici prichádzať do Šamorína v obvyklom termíne. Zrejme nie je náhoda, že sa ďalší šamorínsky dokument personála zachoval z 11. decembra, s datovaním „v najbližší pondelok pred sviatkom blahoslavennej panny Lucie“, ³⁶ pričom práve tento deň mohol byť oficiálnym začiatkom Turóciho tribunálu. Vtedy a o dva dni neskôr (13. decembra) boli vydané predvolávacie mandáty.³⁷ Prvé pramene, ktoré svedčia o prebiehajúcich súdnych rokovaníach a rozhodnutiach, sa zachovali z 18., 20., 22. a 24. decembra.³⁸ V posledných dvoch z týchto termínov boli vydané otvorené mandáty, ktoré obsahovali nariadenia pre slúžnych stolice. Môžeme predpokladať, že súd pozastavil svoju činnosť počas Vianoc. Turóci zrejme strávil sviatok v Bratislave a v spoločnosti Ambróza Sárkány, hoci záznamy o ich pohostení v meste boli evidované až 27. decembra,³⁹ ale mestský komorník pravdepodobne vyúčtoval výdavky naraz až po Turóciho odchode. Môžeme teda konštatovať, že prvá fáza šamorínskeho súdu trvala od 11. do 24. decembra.

Aj v určovaní začiatku druhej fázy narážame na ťažkosti. Podľa záznamu komornej knihy sa mal Turóci vrátiť do Šamorína 27. decembra. Jeho plány sa zrejme zmenili, lebo zostal v Bratislave aj ďalší deň a vydal listinu o dohode

predikáty, teda namiesto Bartolomeja Bucsuháziho, Oldricha Zekeho z Nyéku a Jána Kondého z Pókateleku pôvodne figurovali notári s rovnakými krstnými menami. V prípade toho posledného je s takmer istotou isté, že namiesto neho najprv napísali meno Jána Zalaiho, doloženého v mandáte o dva dni neskôr (DL 62104).

33 SNA, f. HmBk, sign. 28-8-21 (DF 227381).

34 SNA, f. HmBk, sign. 8-3-4 (DF 226318), porovnaj tamže 26A-1-11 (DF 226919).

35 Strany sa zmierili až v roku 1547. SNA, f. HmBk, Prot. 7-8, s. 52-54.

36 DL 62103.

37 DL 24235.

38 DL 62103 (dorzálne poznámky), DL 24235 a DL 62104.

39 AMB, f. MMB, KK, K 76, s. 63.

svätajurských a pezinských grófov Františka a Wolfganga s ich sestrami Kristínou a Barborou ohľadom spôsobu ukončenia prebiehajúceho sporu v záležitosti del'by ich majetkov.⁴⁰ Ďalšiu nejasnosť spôsobuje skutočnosť, že personál vraj 27. decembra nariadil skladanie prísahy v jednom spore. Prameň o tom sa zachoval len v obsahovom prepise z roku 1559 a je dosť pravdepodobné, že v datovaní došlo k omylu.⁴¹ Treba spomenúť aj ďalší prameň s chybným datovaním. Personál vydal na žiadosť Alberta Sárköziho predvolávací mandát, datovaný k 3. januáru 1525 (utorok pred Zjavením Pána).⁴² V tomto prípade akiste mylne uviedol nesprávny rok a keďže sa mandát bezpochyby viaže k šamorínskemu súdu, skutočným datovaním je 2. január 1526. Tento poznatok prizvukujem aj z toho dôvodu, že podľa našich vedomostí je spomínaný mandát jediným svedectvom o tom, že Sárközi spravoval príjmy Bratislavského prepošstva.⁴³

Druhá fáza šamorínskeho súdu sa musela začať najneskôr 29. decembra 1525, keď bol vydaný jeden predvolávací mandát.⁴⁴ V nasledujúcich dňoch vydávali hlavne takýto typ dokumentov, pričom posledný z nich pochádza z 10. januára 1526.⁴⁵ Zdá sa, že po tomto dátume už nebolo možné žalovať. Toto tvrdenie podporuje skutočnosť, že tribunál zasadal naposledy zrejme 12. januára.⁴⁶ K tomu, aby sme pochopili, prečo je to dôležitý dátum, musíme predstaviť spôsob predvolávania na súd.

Na šamorínsky súd personála sa predvolávalo prostredníctvom otvorených mandátov, spečatených uprostred pod textom. Zachovalo sa ich sedem.⁴⁷ Adre-

40 DL 24239.

41 SNA, f. HmBk, Prot. 13-14, s. 38. V datovaní je uvedené *feria quarta proxima post festum beati Thome apostoli*. Do úvahy prichádza vysvetlenie, že namiesto predložky post by mala figurovať ante. Dátumom vydania listiny by bol v tom prípade 20. december. Alebo si notár Bratislavskej kapituly pomýlil sviatok, čiže namiesto sv. Tomáša apoštola mal byť uvedený sviatok sv. Tomáša biskupa, a tak by dátum vydania pripadol na 3. januára 1526. Obidve možnosti sa javia oveľa logickejšim datovaním ako 27. december.

42 SNA, f. SaBk, sign. A-9-16 (DF 227648).

43 C. TÓTH. *Magyarország késő középkori főpapi archontológiája. Érsekek, püspökök, illetve segédpüspökök, vikáriusok és jövedelmezők az 1440-es évektől 1526-ig*. Győr 2017, s. 141. V dorzálnnej poznámke o predvolaní (1525 *amoniti per Iohannem Alberth iudicem nobilium ad tercium diem in profesto Circumcisionis Domini ad dominicam diem post Circumcisionis*) sa neuvádza ani správny rok, ani správny sviatok (namiesto Zjavenia Pána Obrežanie Pána). Mandát musel byť vydaný 2. januára (utorok pred Zjavením Pána), 5. januára (predvečer Zjavenia Pána) došlo k predvolaniu na tretí deň, teda na 7. januára (nedeľa po Zjavení Pána) 1526. Jedine takto dávajú dátumy zmysel.

44 DL 62105.

45 DF 275775.

46 DF 208275.

47 DL 62103 (11. dec.); DL 24235 (13. dec.); DL 62105 (29. dec.); SNA, f. SaBk, sign. A-9-16 (DF 227648) a AMB, f. MMB, ZLL, č. 4927 (DF 241308), obdiva 2. jan.; CSIBA, ed. Az

sátmi boli slúžni Bratislavskej stolice,⁴⁸ komunikujú s nimi v druhej osobe jednotného čísla (napríklad *mandamus fidelitati tue*). Tieto mandáty nepoužívali slovo *evocare* (alebo *citare*), označujúce predvolanie, ale *admonere*, čiže slúžni mali upozorniť obžalovaných, že sa v určitom termíne (spravidla v tretí deň vykonania upozornenia) majú dostaviť pred personála. (Napriek tomu pre zjednotenie v tejto štúdii používam termíny predvolanie alebo predvolávajúce mandáty.) O výsledkoch týchto úkonov nemuseli slúžni podávať písomné svedectvo, čo môžeme predpokladať na základe formulky používanej v týchto mandátoch: *et tandem huiusmodi amonicionis tue dicte personalis presencie nostre suomodo referre debeas et teneris*. V dvoch prípadoch figuruje v tejto formulke aj slovo *oretenus*. Tento postup akiste nadväzuje na svojský úzus Bratislavskej stolice, ktorá od polovice 15. storočia zvykla vyhotovovať vo forme listov a v mene župana nariadenia o predvolaniach na sedriu, adresované jednému alebo dvom slúžnym, ktorí tiež museli ústne poskytovať hlásenia na sedrii.⁴⁹ Iná forma predvolania sa aplikovala v prípade sporu Rábskej kapituly so Štefanom Hédervárom, v ktorom Turóci nariadil Bratislavskej kapitule ukázať mandát o predvolaní.⁵⁰ V tomto prípade sa zrejme predpokladalo, že k upozorneniu dôjde na území Rábskej stolice, čiže mimo územnej pôsobnosti funkcionárov Bratislavskej stolice a práve preto sa personál obrátil na Bratislavskú kapitolu.

Na základe uvedených skutočností vyplýva, že neskôr ako 10. januára pravdepodobne už nepredvolávali na súd, inak by sa obžalovaní nestihli dostaviť. Je síce pravda, že poznáme dokumenty personála aj s neskoršími datovaniami (medzi 14. a 18. januárom),⁵¹ ale v týchto dňoch vyhotovovali akiste už len písomné svedectvá o súdnych nariadeniach. Svedčí o tom skutočnosť, že každý dokument už bol adresovaný Bratislavskej kapitule, ktorá musela podávať hlásenie na 15. alebo 32. deň vykonania predmetného právneho úkonu, ako to bolo zvykom za „normálnych“ okolností. Môžeme ešte dodať, že poznáme aj list bratislavského župana Jána Bornemisszu zo 17. januára s príkazom pre slúžneho Oldricha Zekeho s nariadením vykonať jedno predvolanie na stoličnú sedriu. List bol vydaný

Olgyay család levéltáranak oklevelei (1469–1526). (Olgyay III) In *Fons*, 2020, roč. 27, č. 2, s. 226–227, č. 148 (3. jan.). DF 275775 (10. jan.). Samozrejme, v súdnych nariadeniach sa tiež spomínajú predvolávajúce mandáty, avšak bez uvedenia ich dátumu vydania.

48 Hoci to neuviedli vždy explicitne, napr. 11. decembra sa Ladislav Borsi spomína ako slúžny bez uvedenia stolice (DL 62103), 13. decembra dokonca pri mene Oldricha Zekeho nič nefiguruje (DL 24235).

49 Na tento jav už upozornil NEUMANN. Választott nemesi esküdtek Nyitra megyében. (Az 1486. évi 8. tc. végrehajtása). In *Századok*, 2005, roč. 139, č. 2, s. 265–266. Tému plánujem spracovať v osobitnej štúdii.

50 SNA, f. HmBk, sign. 13-3-10 (DF 226575).

51 SNA, f. HmBk, sign. 13-3-10 (DF 226575), Prot. IV, s. 43 a 45.

v Eliášovciach,⁵² čiže v sídle podžupana Juraja Illésa. Keďže evidentne už opustil Šamorín, tribunál musel byť rozpustený ešte pred týmto dátumom.

Obsahová náplň súdnych konaní

Pre lepšie pochopenie fungovania šamorínskeho súdu si musíme pozrieť aj prebiehajúce spory, a to najmä preto, aby sme mohli vyhodnotiť, do akej miery korešpondoval jeho vytýčený cieľ s realitou (*pro revidendis nonnullis causis factum brevium ac brevis brevium iudiciorum, iurium impignoraticiorum dotaliciorumque et obligaminum, novorum et aliorum quorumlibet actuum potencia-rorum tangentibus*).

Najpodrobnejšími informáciami disponujeme v súvislosti s rozpormi mesta Bratislava so svätajurskými a pezinskými grófmi. Bratislavčania častokrát nemali dobré vzťahy so svojimi „susedmi“ a tentokrát zažalovali obidvoch v tom čase žijúcich členov tohto popredného rodu. Grófa Františka z toho dôvodu, že okolo 22. júla 1525 jeho familiár, zároveň strážca svätajurských lesov a lúk Wolfgang Steiner, nechal poddanými svojho pána pokosiť trávu na lúke, ktorá sa nachádzala v chotári Vajnôr,⁵³ čím spôsobil škodu v hodnote sto zlatých. Mešťanov na súde reprezentoval Gregor Szentiványi,⁵⁴ ktorý 29. decembra žiadal pre mesto spravodlivosť. Zástupca grófa Šimon z Malého Légu tvrdil, že gróf František je nevinný a navrhol mestu skladanie prísahy, ktorú mal zložiť sám richtár Michal Fischer. Szentiványi prijal túto celkom jednoduchú výzvu a súd na prísahu stanovil 5. január. Keďže richtár to urobil už pred šamorínskym tribunálom bez problémov, súd Františka odsúdil za menší zločin (*in facto minoris potencie*) a vyrubil mu pokutu v hodnote sto zlatých. Následne nariadil vyčleniť z jeho majetkov takú časť, ktorá svojou hodnotou pokryje nielen túto pokutu, ale aj spôsobenú škodu 32 zlatých, ako aj krvný poplatok pre Steinera za jeho nepostavenie sa pred súd (*propter non statucionem*) v hodnote 40 zlatých.⁵⁵ Túto časť mal štatuovať záložným právom Bratislavčanom jeden z kráľovských poverencov za prítomnosti svedectva Bratislavskej kapituly. Tí, ktorí by chceli vykúpiť tieto majetky, sa mali dostaviť pred personála v 15. deň vykonania štatuoovania.⁵⁶ Podľa záznamov komornej knihy vyslalo mesto do Šamorína svojich zástupcov

52 DL 62111.

53 Bratislava kúpila dedinu len krátko predtým. APBK V/3, s. 187-189, č. 167.

54 Mesto ho (zaznamenaného ako *Sentibani Iorgel*) na Vianoce tiež pohostilo. AMB, f. MMB, KK, K 76, s. 63.

55 Ide o nezvyčajný prípad povinnosti platenia krvného poplatku. Podobné pozri CSIBA. Egy gyilkosság margózára. A patonyi jobbágyok konfliktusa a középkor végén. In *Spravodaj múzea*, 2024, roč. 29, s. 44-46.

56 AMB, f. MMB, ZLL, č. 4929 (DF 241310).

kvôli tomuto násilnému aktu už 24. augusta 1526,⁵⁷ ale tí zrejme vtedy podali len sťažnosť. Mešťania začali spor až 15. decembra na Turóciho tribunáli, pričom pred 29. decembrom poslali svojich zástupcov v ďalších dvoch termínoch.⁵⁸

Čo sa týka grófa Wolfganga, mesto ho predvolalo mandátom z 2. januára 1526.⁵⁹ O podrobnostiach tohto sporu máme podstatne menej informácií. V skratke šlo o to, že Wolfgang okolo 5. novembra 1524 zadržal v Ivanke mešťana Tomáša Hedela a jeho spoločníkov, pretože ich chcel prinútiť, aby svoj tovar predávali v Pezinku.⁶⁰ Šamorínsky tribunál rokoval o záležitosti 9. januára a o tri dni neskôr vydal nariadenie o vypočúvaní svedkov, ktoré vykonal slúžny Ján Dávid v prítomnosti kanonika Bratislavskej kapituly Krištofa zo Svätého Jura 29. januára.⁶¹ Turóci následne (zrejme 13. februára a už akiste v Budíne) odročil túto záležitosť na neskorší termín.⁶² Bratislavčania zrejme chceli riešiť aj ďalší sporný prípad, ale podľa všetkého nakoniec od tohto zámeru odstúpili.⁶³

Relatívne podrobne dokážeme analyzovať aj spor Blažej Szomora z Pókateleku a jeho spoločníkov s Alexejom Turzom. Konflikt vznikol ešte v roku 1518 kvôli tomu, že šintavskí familiári Ladislava Kanizsaiho obsadili isté oráčiny a lúky v Malej Mači.⁶⁴ Rozuzlenie sa naťahovalo do takej miery, že medzičasom Šintavu nadobudol spomínaný Alexej Turzo, ktorého Blažej Szomor predvolal do Šamorína mandátom z 11. decembra 1525.⁶⁵ Podstatná časť súdneho rokovania sa konala od 3. januára 1526 a o tri dni neskôr Turóciho tribunál nariadil žalobcom skladanie prísahy pred Bratislavskou kapitulou začiatkom februára.⁶⁶ Žalobcovia zrejme dúfali v priaznivejší výsledok, lebo evidentne sa už nerátalo s tým, že spor bude ukončený v Šamoríne. Navyše, Turzo 10. januára žiadal od

57 AMB, f. MMB, KK, K 76, s. 74.

58 Konkrétne 18. a 21. decembra. Mesto zastupoval mešťanosta Jakub Körbler, Wolfgang Forster, Ambróz Maier a Michal Klee. AMB, f. MMB, KK, K 76, s. 80-81.

59 AMB, f. MMB, ZLL, č. 4927 (DF 241308). Akiste to vybavil mešťanosta Wolfgang Forster a mestský pisár. AMB, f. MMB, KK, K 76, s. 82.

60 Mesto konalo v tejto záležitosti už koncom roku 1524. AMB, f. MMB, ZLL, č. 4867 (DF 241271).

61 Mestský komorník aj ohľadom toho vyúčtoval výdavky, uvádzajúc slúžneho ako *Solge Wiro* (skomolený tvar maďarského pojmu *szolgabíró*) a *David Ihānosch/Davit Ihenosch*. AMB, f. MMB, KK, K 76, s. 84-85.

62 AMB, f. MMB, ZLL, č. 4932 (DF 241313).

63 Mesto žiadalo 4. januára od Turóciho mandát o tom, aby Bratislavská kapitula vyhotovila odpis o svojej relácii z konca roku 1524 v spore proti Wolfgangovi v záležitosti ukradnutia šiestich sudov vína. Strany sa pokonali mimo súdneho konania ešte koncom roku 1522, no gróf nespĺnil podmienky dohody. AMB, f. MMB, ZLL, č. 4928 (DF 241309).

64 DL 62045, DL 23124.

65 DL 62103.

66 DL 62109.

palatína nápravu tohto súdneho rozhodnutia,⁶⁷ proti čomu síce Blažej Szomor protestoval,⁶⁸ ale jeho úsilie v konečnom dôsledku skončilo fiaskom.⁶⁹

Taktiež dlho trval spor Ladislava Lipcseiho z Veľkej Lúče so šľachticmi z Jurovej, ktorí ho v apríli 1522 napadli na ceste domov do Kiliti, pričom ho takmer dobili na smrť (*eundem ibidem quasi mortuum in terra iacendo reliquendo*) a ukradli mu veci v hodnote sto zlatých. Predchádzajúce obžaloby Ladislava⁷⁰ nepriniesli vytúžený výsledok, preto sa rozhodol využiť prítomnosť personála v Šamoríne a 13. decembra dal predvolať Jurovčanov. Keďže tí sa nedostavili na súd, boli odsúdení za väčší zločin (*in facto maioris potencie*) a na stratu majetkov, ktoré obvyklým spôsobom mali byť záložným právom štatúované sudcovi a víťaznej strane.⁷¹ V inom spore zasa Ladislav a jeho bratranec Damián vystupovali ako obžalovaní proti Urbanovi Pongorovi z Budafy. Vraj pred ôsmimi rokmi alebo ešte dávnejšie⁷² spáchali viaceré trestné činy proti jeho kúrii v Kondorosi, pričom mu spôsobili škodu v hodnote viac ako 600 zlatých. V tomto prípade nepoznáme predvolávací mandát, ale súdne rokovanie sa iste začalo 10. januára. Šamorínsky tribunál nariadil vypočúvanie svedkov, pričom jeho konanie stanovil na prekvapujúco neskorý termín, na 27. mája.⁷³

Takisto vypočúvanie svedkov bolo nariadené v spore Petra Becsháziho proti deťom Veroniky, dcéry Tomáša z Hubíc. Ten sa sťažoval, že nerešpektujú ich dohodu⁷⁴ a používajú aj také majetky, na ktoré nemajú nárok. Predvolanie opäť nepoznáme, rokovanie sa začalo 22. decembra. Vypočúvanie mal vykonať 1. januára jeden z notárov menšej kancelárie a nemenovaný slúžny, o čom mali na tretí deň poreferovať personálovi.⁷⁵ Výsledok sporu nepoznáme.

Vďaka dorzálnym súdnym poznámkam dokážeme podrobne zrekonštruovať spor Michalovho syna Matúša z Ol'dze proti Albertovi Sárköziovi a Matúšovi Mártonovi z tejže Ol'dze. Slúžny Oldrich Zeke na základe mandátu z 3. januára 1526 vykonal predvolanie hneď nasledujúci deň. Rokovanie sa začalo 10. januára, pričom žalobcu zastupoval už spomínaný Šimon z Malého Légu. Vtedy sa

67 DL 68552.

68 DL 62110.

69 Súdne procesy v tejto záležitosti prebiehali ešte aj po Moháči. DL 24657.

70 DL 107184, SNA, f. HmBk, sign. 31-1-11 (DF 227406).

71 DL 24235.

72 Urban neuviedol rok presne, ale zrejme ide o rok 1516 (SNA, f. HmBk, sign. 33-4-7 [DF 227477]). Vzťah medzi stranami bol napätý minimálne od roku 1511 (DL 22162).

73 DL 24250. Ešte predtým žiadali obžalovaní nový rozsudok (DL 24288), ale napriek tomu došlo k vypočúvaniu svedkov.

74 Ide o listinu Bratislavskej kapituly zo 16. apríla 1506. CSIBA, ed. *Autentický protokol Bratislavskej kapituly II. (1504 – 1513)*. (APBK II) Bratislava 2021, s. 116-118, č. 110.

75 DL 62104.

zjavne rávalo s tým, že sa so Sárközim dokáže dohodnúť, a preto sa pojednávanie odročilo na neskorší termín. Nakoniec k dohode nedošlo a 12. januára sa spor opäť riešil súdnou cestou. Albert vraj ešte za života grófa Petra (čiže niekedy pred rokom 1518)⁷⁶ dal do zálohu v Óvári jeden zlatý prsteň za jeden zlatý a 15 denárov. Matúš chcel dostať naspäť záložnú sumu, avšak Sárközi trval na tom, aby najprv zložil prísahu, že naozaj dostal prsteň do zálohu. Pravdepodobne sa to aj stalo a Albert mu vrátil peniaze, hoci o tom už niet žiadnej poznámky. Čo sa týka Matúša Mártona, bolo uňho v zálohe za presnejšie nešpecifikovanú dievčenskú štvrtinu 14 jutár oráčiny, ktoré žalobca chcel vykúpiť. Po ukázaní listiny Bratislavskej kapituly o zálohovaní⁷⁷ obžalovaný tvrdil, že predmetné oráčiny nie sú v jeho rukách. Súd následne nariadil ich reštatuuovanie žalobcovi mandátom zo 17. januára.⁷⁸ Vykonanie súdneho nariadenia sa uskutočnilo až koncom februára v prítomnosti svedka Bratislavskej kapituly. Z jej relácie sa dozvedáme, že šlo o oráčiny v Ol'dzi, pričom len dvoma jutrami disponoval niekto iný, a to menom neuvedený príbuzný obžalovaného. Žalobca súhlasil, že v prípade týchto dvoch jutár sa reštatuuovanie nevykoná. Keď však kráľovský poverenec a človek kapituly šli do domu žalobcu, aby spísali mená prítomných susedov, obžalovaný poslal svojho mladého syna Benedikta, ktorý vytiahnutím meča svojho otca signalizoval odohnanie vykonávateľov mandátu.⁷⁹

Podobne dopadlo aj reštatuuovanie v Grinave koncom mája 1526 v spore Jána Sooha s Annou, vdovou po Jánovi Smylovi, a jej deťmi. Rokovanie ohľadom kúrie,⁸⁰ mlyna a viníc žalobcu sa začalo v Šamoríne 4. januára a o tri dni neskôr bol vydaný mandát o reštatuuovaní v jeho prospech, čomu však zabránilo Annino gesto, keď dala najavo svoj odpor vytiahnutím meča.⁸¹ Vzťahy medzi stranami boli zrejme veľmi napäté, pretože počas reštatuuovania mal byť zaplatený aj krvný poplatok. Anna radšej dala do zálohu predmetné majetky pezinskému grófovi Wolfgangovi než by ich mala vidieť v rukách Jána.⁸²

Ďalší spor, v ktorom bolo nariadené reštatuuovanie, sa odohrával medzi Krištofom Marcelom z Malých Dvorníkov a Helenou, dcérou Imricha Lórinca. Keďže Imrich nemal dedičov a ani nedokázal hradiť výdavky na svadbu svojej

76 Akiste ide o svätajurského a pezinského grófa a krajinského sudcu, v službe ktorého Albert stál ako sekretár. BÓNIS, *A jogtudó értelmiség a Mohács előtti Magyarországon*, s. 375.

77 Listinu sa nepodarilo identifikovať, ale možno s touto záležitosťou súvisí protest z 29. septembra 1519. CSIBA, ed. *Autentický protokol Bratislavskej kapituly V. Druhá časť (1519 – 1522)*. (APBK V/2) Bratislava 2024, s. 56, č. 39.

78 Olgyay III, s. 226-227, č. 148.

79 SNA, f. HmBk, Prot. IV, s. 43-45.

80 Ján Sooh žiadal štatuuovanie kúrie, ktorú dostal za svoje služby od svätajurského a pezinského grófa Petra, už v roku 1522 (SNA, f. HmBk, sign. 2-7-2 [DF 225670]), ale tomu protirečili.

81 SNA, f. HmBk, Prot. IV, s. 48-49.

82 APBK V/3, s. 253, č. 230, porovnaj s. 282, č. 253.

dcéry, ktorú zasnúbil s Ambrózom z Csattejedu/Gyottótejedu, v roku 1518 sa dohodol so svojím budúcim zaťom, že ten zariadi všetko, pričom mu za to dal do zálohu svoj majetkový podiel v Malých Dvorníkoch.⁸³ Zdá sa, že Ambrózovi šlo len o majetky, pretože nakoniec sa neoženil s Helenou, avšak o tri roky neskôr si s ňou aspoň vysporiadal jej dievčenskú štvrtinu, za ktorú dostala dedičným právom jednu šľachtickú usadlosť aj s príslušenstvom.⁸⁴ Marcelovcom sa zrejme práve toto nepáčilo, no ich nespokojnosť dali najavo až po Ambrózovej smrti v roku 1523.⁸⁵ Keď personál zavítal do Šamorína, Krištof sa rozhodol riešiť záležitosť súdnou cestou. Rokovanie sa začalo 11. januára a o sedem dní neskôr bolo nariadené reštatuovanie, ktoré prinieslo víťazstvo v jeho prospech. Väčšinu majetkov Imricha získal večným právom, no keďže nevyplatil Helene dievčenskú štvrtinu, zostali dve šľachtické usadlosti a tretina jednej opustenej záložným právom v jej rukách.⁸⁶ Navyše, v deň vystavenia relácie o tomto právnom akte sa dostavil pred Bratislavskú kapitolu Ambrózov brat Dionýz, ktorý protestoval proti reštatuovaniu.⁸⁷ Napriek tomu sa ďalší spor v tejto veci pravdepodobne už nekonal a roku 1534 si Marcelovci vysporiadali dievčenskú štvrtinu všetkých dcér Imricha.⁸⁸

O spore Rábskej kapituly so Štefanom Hédervárom som sa už zmienil v súvislosti s „netradičným“ predvolaním. Kapitolu reprezentoval lektor a kanonik Benedikt Komlósi, ktorý sa dostavil na súd 2. januára a referoval, že Štefan Hédervári roky predtým násilne obsadil isté oráčiny v dedine Piski a ukradol aj nejaké kopy obilia a ovsa. Prípád sa už predtým riešil na kráľovskom dvore a personál (zrejme ešte Verbőci) nariadil vypočúvanie svedkov, potom sa však strany rozhodli zmieriť za pomoci zvolených rozhodcov. Tí sa najprv zhromaždili v dedine Halászi v Mošonskej stolici, následne vykonali obchôdzku sporných oráčín, no predtým, než vyhlásili svoje rozhodnutie, im oficiál Héderváriho Pavol Bácsmegyei zakázal konať. Kapitula chcela spor obnoviť na šamorínskom súde, no nevieme, ako dopadlo predvolanie.⁸⁹

Ambróza Sárkányá obžalovala iná cirkevná osoba, konkrétne pannonhalm-ský opát Matúš. Jeho právny zástupca Ján Felpéci 12. januára tvrdil na súde, že košarištianski poddaní obžalovaného okolo 8. septembra 1525 odniesli z lúky v Jánošíkovej, zvanej Megyevölgye pokosené seno a dokonca pokosili aj ďalšie

83 CSIBA, ed. *Autentický protokol Bratislavskej kapituly V. Prvá časť (1514 – 1518)*. Bratislava 2024, s. 218-220, č. 186 a 187.

84 APBK V/2, s. 193-194, č. 161.

85 APBK V/3, s. 52, č. 35.

86 SNA, f. HmBk, Prot. IV, s. 45-47.

87 APBK V/3, s. 252, č. 229.

88 SNA, f. HmBk, Prot. V/2, s. 583-584.

89 SNA, f. HmBk, sign. 13-3-10 (DF 226575).

lúky. Zástupca Sárkány Šimon z Malého Légu to poprel a tvrdil, že predmetné lúky patria jemu. Zároveň navrhol vo veci vypočúvanie susedov v Košariskách. Súd na to stanovil pomerne neskorý termín (4. marec), ktorý strany zmenili spoločnou vôľou vyslaním svojich zástupcov 17. februára na sedriu Bratislavskej stolice.⁹⁰

Bratislavská kapitula tiež riešila svoj dlhoročný spor so svätojurskými a peziňskými grófmi a 4. januára nechala šamorínskym súdom nariadiť Rábskej kapitule, aby poskytla svedectvo o výpovedi jej človeka. Šlo o to, že krátko predtým v jeho prítomnosti niekdajší protonotár personála Benedikt Bekényi na základe súdneho nariadenia vykonal reštatuovanie v prospech Bratislavskej kapituly. Kvôli krátkosti času a iným prekážkam svoju úlohu nedokázal úplne dokončiť, sľúbil však, že to urobí, akonáhle tomu budú okolnosti priaznivo naklonené. O reštatuovaní sa síce vyhotovilo hlásenie, avšak bez zmienky o *imperfecta executio*, čo poškodzovalo práva kapituly. V súlade s mandátom Rábska kapitula vypočula výpoveď svojho člena Michala z Éte, správcu Oltára sv. Michala archanjela, ktorý potvrdil to, čo Bratislavská kapitula predniesla.⁹¹ Tá podľa všetkého potrebovala listinu pre ďalšie rokovanie na kráľovskom dvore.⁹²

O ďalších sporoch máme málo informácií. Albert Sárközi pravdepodobne v mene Bratislavskej kapituly dal predvolať 2. januára 1526 Františka Csorbu z Rastíc a Jána Csorbu z Dolnej Borše. Keďže obžalovaní mali postaviť na súd aj svojich piatich poddaných, môžeme predpokladať, že práve tí vykonali na príkaz svojich pánov nejaké násilné akty proti kapitule.⁹³ Spomínaný podžupan Juraj Illés zažaloval niektorých šľachticov z Malej a Veľkej Jelky kvôli výmene názorov ohľadom práv rybolovu na Malom Dunaji. O spore máme vedomosti len na základe toho, že Juraj Illés nechal prepísať na súde 5. januára 1526 vypočúvanie svedkov v tejto veci.⁹⁴ Ohľadom sťažnosti Pavla Alberta z Kajala proti ďalším piatim šľachticom z tejže dediny a Demeterovi Orléovi z Jelky nič nevieme, zachoval sa len mandát o predvolaní z 10. januára.⁹⁵ Imrich Kígyó z Dolnej Sásy 3. januára žiadal mandát o tom, aby Bratislavská kapitula vyhotovila odpis nejakých listín vo veci ôsmich kúrií v tejže dedine.⁹⁶ Zrejme ich plánoval využiť

90 DF 208275.

91 SNA f. SaBk, sign. E-2-61 (DF 227884).

92 Ohľadom sporu pozri KNAUZ. A pozsonyi káptalan és a Szentgyörgyi grófok. In *Magyar Sion*, 1865, roč. 3, č. 1-4, s. 5-17, 103-122, 181-199 a 241-266.

93 SNA, f. SaBk A-9-16 (DF 227648).

94 DL 103153.

95 DF 275775.

96 SNA, f. HmBk, sign. 51-1 (bez čísla, v DF chýba), porovnaj DL 22165. Ide o listinu Bratislavskej kapituly z 29. mája 1511 (APBK II, s. 317-318, č. 333) a zrejme z 1. júla toho istého roku (APBK II, s. 327-328, č. 343).

na súde, no nemáme informácie o tom, že by dal niekoho predvolať. Podobne môžeme konštatovať aj v súvislosti s Valentínom Sándorom z Malého Mágra, ktorý 30. decembra ustanovil svojich právnych zástupcov.⁹⁷

Rovnako ako počas tribunálov na kráľovskom dvore, aj v prípade šamorínskeho tribunálu sa stávalo, že sporiace sa strany sa nakoniec dohodli mimo súdu, spravidla za pomoci zvolených rozhodcov. Listina zo 16. decembra 1525 zachytáva dohodu Alberta Sárköziho so svojimi susedmi, šľachticmi z Jurovej, ktorých predtým (15. januára 1525) predvolal do kráľovskej kúrie kvôli obsadeniu jeho oráčin a lúk. Súd rozhodol v jeho prospech a Jurovčania boli odsúdení na stratu majetkov. Albert žiadal vykonanie súdneho rozhodnutia, no statoční ľudia, predovšetkým však Turóci, ich uzmieril.⁹⁸ Martina Karácsonya z Vydrian dal predvolať Demeter Szomor mandátom z 29. decembra 1525.⁹⁹ Spor medzi nimi kvôli presnejšie neurčenej záležitosti týkajúcej sa cti už prebiehal na kráľovskom dvore. Demeter zrejme chcel v Šamoríne len prinútiť Martina k dohode, nemal v pláne viesť súdne rokovanie. Nakoniec sa zmierili za pomoci ôsmich zvolených rozhodcov, o čom personál vydal svedectvo 4. januára 1526.¹⁰⁰ Hoci Albert Pető zo Strednej Borše tiež predvolal do Šamorína Františka z Veľkého Bielu a jeho spoločníkov v záležitosti vlastníctva polovice spomínanej dediny Stredná Borša, 4. januára sa predsa len dohodorili, že spor ukončia 26. januára vo Veľkej Jelke rozhodnutím zvolených rozhodcov.¹⁰¹ Zástupca turčianskeho prepošta Uriela Baltazár Bársony sa zasa 5. januára dohodol so šľachticmi z Kajala na čele so slúžnym Ladislavom Borsim, že už dlho trvajúci spor medzi nimi, v ktorom vymohli aj súdne rozhodnutia,¹⁰² odročia do Veľkej noci (1. apríla), pričom buď dotedy nájdu riešenie, alebo sa potom na 15. deň opäť obrátia na personála. K dohode nakoniec nedošlo a podľa súdnej poznámky Turóci nariadil vykonanie predchádzajúceho rozhodnutia.¹⁰³

Niektorí využili prítomnosť personála v Šamoríne na to, aby nemuseli cestovať do Budína a mohli si vybaviť bežné záležitosti v blízkom okolí svojich domovov. Takto učinil Lukáš Bíbi z Horného Čepeňa, ktorý 9. a 10. januára žiadal mandáty o obyčajných štatuuaniach.¹⁰⁴ Ján Gál z Beneéte zasa vyhľadal

97 DL 47639.

98 DF 262437. Mier medzi stranami netrval dlho, pozri tamže a SNA, f. HmBk, sign. 28-8-23 (DF 227383).

99 DL 62105.

100 DL 62108.

101 DL 37372.

102 Zrejme sa spomínajú v relačnej listine Bratislavskej kapituly zo 16. marca 1525. SNA, f. HmBk, Prot. IV, s. 37-41.

103 DL 24246. S týmto sporom pravdepodobne súvisí listina Bratislavskej kapituly z 1. marca 1526 (APBK V/3, s. 177-178, č. 156).

104 SNA, f. HmBk, sign. 3-5-38 (DF 225818) a 1-3-1 (225436).

Turóciho preto, aby pred ním dal do zálohu jednu opustenú šľachtickú usadlosť Pavlovi a Urbanovi Gergelyovi z tejže dediny.¹⁰⁵

Pre lepšiu prehľadnosť uvádzam v nasledujúcej tabuľke najdôležitejšie okamihy šamorínskeho súdu. Pod hlavnými heslami figurujú dátumy (samozrejme, v prípade decembra ide o rok 1525 a januára o rok 1526). Pod heslo Dokumenty som zaradil všetky písomnosti iného typu ako predvolania a súdne nariadenia.

Prvá fáza	Predvolanie	Rokovanie	Nariadenie	Dokumenty
	-	-	-	8. decembra
	11. decembra	-	-	-
	13. decembra	-	-	-
	-	-	-	16. decembra
	-	15. decembra	-	-
	-	18. decembra	-	-
	-	20. decembra	-	-
	-	22. decembra	22. decembra	-
	-	-	24. decembra	-
Druhá fáza	29. decembra	29. decembra	-	-
	2. januára	2. januára	-	-
	3. januára	-	-	3. januára.
	-	4. januára	-	4. januára.
	-	5. januára	-	5. januára
	-	-	6. januára	-
	-	-	7. januára	-
	-	9. januára.	-	9. januára
	10. januára	10. januára	-	10. januára
	-	11. januára	-	-
	-	12. januára	12. januára	-
	-	-	14. januára	-
	-	-	17. januára	-
	-	-	18. januára	-

¹⁰⁵ DL 24249.

Zhrnutie

Na základe uvedených skutočností môžeme konštatovať, že šamorínsky súd kráľovského personálu Mikuláša z Turca sa delil na dve fázy (11. – 24. december a 29. december – 12. január). Samozrejme, na začiatku obidvoch dominovali predvolania a súdne rokovania sa začínali až uprostred fáz, pričom sa hlavne na ich konci vydávali nariadenia. Šamorínsky tribunál sa v mnohých smeroch podobá na súdne procesy na kráľovskom dvore.¹⁰⁶ Hlavný rozdiel spočíval v tom, že v súdnej rade sedeli aj funkcionári Bratislavskej stolice a *ad hoc* zvolení prísažní. V tomto smere pripomína v roku 1486 zrušené palatínske kongregácie. Rešpektoval sa aj svojský úzus stolice ohľadom predvolávania, čiže mohli by sme zdefinovať šamorínsky súd aj tak, že bol trvaním netradičným a z hľadiska právomoci vďaka predsedníctvu kráľovského personálu rozšíreným zasadnutím stoličnej sedie.

Čo sa týka typov prebiehajúcich sporov, spomedzi jednoznačne identifikovaných prevažujú konflikty (7)¹⁰⁷ kvôli menším alebo väčším násilným aktom (*actus potenciarum*). Na druhom mieste nasledujú po dvoch prípadoch spory ohľadom záložných práv (*iura possessionaria*)¹⁰⁸ a kvôli porušeniu predchádzajúcich záväzkov/dohôd (*obligamina*).¹⁰⁹ V „programovom vyhlásení“ tribunálu figurovali aj záležitosti vena (*dotalicia*), hoci o tomto type sa nezachoval prameň, avšak pod túto kategóriu zrejme môžeme zaradiť prípad podobného práva, a to dievčenskej štvrtiny.¹¹⁰ Podľa všetkého sa súd neobmedzoval len na tieto prípady a žalovanie bolo umožnené aj v iných záležitostiach.¹¹¹ Drvivá väčšina sporov sa už predtým riešila na kráľovskom dvore a ani v Šamoríne sa nedočkala trvalého rozuzlenia.¹¹² Veľkú úspešnosť nemali ani – spravidla zrejme súdom sprostredkované – mimosúdne dohody.¹¹³ Táto skutočnosť nesvedčí o nefunkčnosti alebo nízkej prestíži šamorínskeho súdu, ale skôr o ťažkopádosti uhorského súdnictva v rokoch pred moháčskou katastrofou.

106 Predovšetkým na všeobecné odročenia krátkych a najkratších sporov na jeden termín. Počas vlády Ľudovíta, ale aj neskôr už to bolo bežným javom, čomu však historiografia doteraz nevenovala náležitú pozornosť.

107 Spor Bratislavy (proti grófovi Františkovi), Blažeja Szomora, Ladislava Lipcseiho, Urbana Pongora, Rábskej kapituly a pannohalmského opáta.

108 Dva spory Michalovho syna Matúša z Oľdze.

109 Spor Bratislavy (proti grófovi Wolfgangovi) a Petra Becsháziho.

110 Spor Krištofa Marcela z Malých Dvorníkov.

111 Sem môžeme zaradiť spor Jána Sooha (majetok mal dedičným právom) alebo Juraja Illésa (právo rybolovu).

112 Jediný prípad, ktorý môžeme považovať za viac-menej uzavretý, je spor Krištofa Marcela z Malých Dvorníkov.

113 Trvalý mier mala len dohoda Martina Karácsonya s Demeterom Szomorom.

Z hľadiska pôvodu zúčastnené osoby pochádzali prevažne z územia Bratislavskej stolice, čo neprekvapuje, veď tribunál sa konal na žiadosť tamjších šľachticov. Na personála v Šamoríne sa obrátili aj cirkevné inštitúcie (Bratislavská a Rábska kapitula) alebo osoby (pannonhalský opát a turčiansky prepoš), dokonca aj mešťania (Bratislava). Medzi obžalovanými nachádzame aj popredných šľachticov (gróf František a Wolfgang, Ambróz Sárkány, Štefan Hédervári, Alexej Turzo). Ako sme mohli vidieť, niektorí funkcionári stolice tiež vystupovali na súde ako súkromné osoby (Juraj Illés, Ladislav Borsi). Počas riešenia ich sporov nemohli byť členmi súdnej rady kvôli konfliktu záujmov. Spoločným menovateľom sporov teda boli trestné činy a majetkovoprávne záležitosti na území Bratislavskej stolice.

Turóciho súd v Šamoríne bol pravdepodobne výhodný nielen pre zúčastnené osoby z okolia, ale aj pre samotné kráľovské mestečko, ktorého obyvatelia im zrejme poskytovali rôzne služby (ubytovanie, stravovanie a pod.). Žiaľ, ohľadom toho nedisponujeme žiadnymi prameňmi. Spomenúť treba aj právnych zástupcov, ktorí pravdepodobne tiež profitovali zo súdnych rokovaní. Najvytáženejším z nich bol Šimon z Malého Légu, ktorého služby nevyužíval len jeho pán (gróf František),¹¹⁴ ale aj Ambróz Sárkány a Matúš z Oľdze.

O autorovi / About the author

Mgr. Balázs Csiba, PhD.

Katedra archívnictva a muzeológie, FIF UK

Gondova ulica 2, 811 02 Bratislava 1

e-mail: balazs.csiba@uniba.sk

Slovenská republika

<https://orcid.org/0000-0003-1963-0355>

Zoznam použitých prameňov a literatúry / List of references and literature

Primárne zdroje / Primary sources

Archívy a archívne pramene / Archives and Archives sources

Archív mesta Bratislavy, Magistrát mesta Bratislavy, Zbierka listín a listov; Komorné knihy

Slovenský národný archív, Hodnoverné miesto Bratislavská kapitula, Listiny; Autentické protokoly

Slovenský národný archív, Súkromný archív Bratislavskej kapituly, Listiny

¹¹⁴ V tomto období okrem toho, že ponúkal právnické služby, pôsobil najmä v službách grófa Františka ako sekretár. APBK V/3, s. 229, č. 206.

Edície prameňov a publikované pramene/Source editions and Published editions

- CSIBA, Balázs, ed. Autentický protokol Bratislavskej kapituly II. (1504 – 1513). Bratislava: Univerzita Komenského v Bratislave, 2021.
- CSIBA, Balázs, ed. Autentický protokol Bratislavskej kapituly V. Prvá časť (1514 – 1518). Bratislava: Univerzita Komenského v Bratislave, 2024.
- CSIBA, Balázs, ed. Autentický protokol Bratislavskej kapituly V. Druhá časť (1519 – 1522). Bratislava: Univerzita Komenského v Bratislave, 2024.
- CSIBA, Balázs, ed. Autentický protokol Bratislavskej kapituly V. Tretia časť (1523 – 1526). Bratislava: Univerzita Komenského v Bratislave, 2025.
- CSIBA, Balázs, ed. Az Olgyay család levéltárának oklevelei (1469–1526). In Fons, 2020, roč. 27, č. 2, s. 173–227.
- KOVACHICH, Martinus Georgius, ed. Supplementum ad vestigia comitiorum apud Hungaros. Tomus III. Buda: Typographia Regiae Universitatis Pestanae, 1801.

Sekundárne zdroje / Secondary sources

Monografie a zborníky ako celok / Monographs

- BÓNIS, György. *A jogtudó értelmiség a Mohács előtti Magyarországon*. Budapest: Akadémiai Kiadó, 1971.
- CSIBA, Balázs. *Šľachta na Žitnom ostrove. Spoločenské postavenia a genealogické prepojenia*. Dizertačná práca. Bratislava: FiF UK, 2019.
- TÓTH, Norbert C. *A Magyar Királyság nádora. A nádori és helytartói intézmény története (1342–1562)*. Budapest: Magyar Történelmi Társulat Bölcsészettudományi Kutatóközpont Történettudományi Intézet, 2020.
- TÓTH, Norbert C. *Magyarország késő középkori főpapi archontológiája. Érsekek, püspökök, illetve segédpüspökök, vikáriusai és jövedelmezőik az 1440-es évektől 1526-ig*. Győr: Győri Egyházmegyei Levéltár, 2017.
- TÓTH, Norbert C.; HORVÁTH, Richárd; NEUMANN, Tibor a PÁLOSFALVI, Tamás. *Magyarország világi archontológiája 1458–1526. I. Főpapok és bárók*. Budapest: MTA Bölcsészettudományi Kutatóközpont Történettudományi Intézet, 2016.
- TÓTH, Norbert C.; HORVÁTH, Richárd; NEUMANN, Tibor; PÁLOSFALVI, Tamás a W. KOVÁCS, András. *Magyarország világi archontológiája 1458–1526. II. Megyék*. Budapest: MTA Bölcsészettudományi Kutatóközpont Történettudományi Intézet, 2017.

Štúdie a články v časopisoch a zborníkoch, kapitoly v kolektívnych monografiách / Articles in Journals, Chapters in Monographs

- CSIBA, Balázs. Egy gyilkosság margójára. A patonyi jobbágyok konfliktusa a középkor végén. In *Spravodaj múzea*, 2024, roč. 29, s. 43–52.
- FEDERMAYER, Federmayer. Farkasové z Beše (Genealogická identifikace středověké erbovní listiny). In *Genealogické a heraldické listy*, 2011, roč. 31, č. 3, s. 40–47.
- KNAUZ, Nándor. A pozsonyi káptalan és a Szentgyörgyi grófok. In *Magyar Sion*, 1865, roč. 3, č. 1–4, s. 5–17, 103–122, 181–199 a 241–266.
- KUBINYI, András. Egy üzletelő és diplomata várúr Mohács előtt: Ákosházi Sárkány Ambrus. In PAMER, Nóra, ed. *Gerő László nyolcvanötödik születésnapjára. Tanulmányok*. S. 1.: Országos Műemlékvédelmi Hivatal, 1994, s. 263–291.

- KUBINYI, András. Országgyűlési küzdelmek Magyarországon 1523–1525-ben. In NEUMANN, Tibor a RÁCZ, György, ed. *Honoris causa. Tanulmányok Engel Pál tiszteletére*. Budapest; Piliscsaba: MTA Történettudományi Intézete; Pázmány Péter Katolikus Egyetem Bölcsészettudományi Kara, 2009, s. 125-148.
- NEUMANN, Tibor. Névhasználat és ragadványnevek a középkor végi királyi udvarban. In *Századok*, 2022, roč. 156, č. 6, s. 1167-1198.
- NEUMANN, Tibor. Választott nemesi esküdtek Nyitra megyében. (Az 1486. évi 8. tc. végrehajtása). In *Századok*, 2005, roč. 139, č. 2, s. 261-289.
- NEUMANN, Tibor. Verbóci István 1520. évi utazásai Szatmár megyében. A somlyói Bátoriak és a Móroc-örökség. In *Szabolcs-Szatmár-Beregi Szemle*, 2006, roč. 41, č. 3, s. 290-304.
- SÁRKÖZY, Imre. A Nadasdi Sárközy-család. In *Turul*, 1906, roč. 24, č. 1-3, s. 26-32, 72-78, 122-135.

Internetové zdroje / Online sources

A Középkori Magyarország Levéltári Forrásainak Adatbázisa (Collectio Diplomatica Hungarica)
Prístupné online: <http://archives.hungaricana.hu/hu/charters> [posledný prístup: 25. 07. 2023]